
ШЕСТАКОВА Т.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології,
Український Гуманітарний Інститут,
м. Буча, Україна

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОГО САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті на основі детального аналізу науково-термінологічного апарату теорії професійно-педагогічного самоменеджменту охарактеризовано сутність самоменеджменту учителя початкових класів, що полягає в ефективній організації його професійної діяльності і розвитку завдяки запровадженню технологій оптимального використання часу та цілеспрямованої регуляції поведінки і дій. Зміст професійного самоменеджменту учителів початкових класів представлений в його структурі єдністю провідних напрямків та основних функцій самоменеджменту. На основі порівняння термінів самовдосконалення і самоменеджмент виділено їхні спільні та відмінні ознаки.

Ключові слова: самоменеджмент, самовдосконалення, педагогічна діяльність учителя початкових класів, самоорганізація.

В статье на основе детального анализа научно-терминологического аппарата теории профессионально-педагогического самоменеджмента охарактеризованы сущность самоменеджмента учителя начальных классов, которая заключается в эффективной организации его профессиональной деятельности и развития благодаря использованию технологий оптимального расходования времени и целенаправленной регуляции поведения и действий. Содержание профессионального самоменеджмента учителей начальных классов представлено в структуре данного феномена единством его ведущих направлений и основных функций самоменеджмента. На основе сравнения понятий самосовершенствования и самоменеджмент выделено их общие и отличительные признаки.

Ключевые слова: самоменеджмент, самосовершенствование, педагогическая деятельность учителя начальных классов, самоорганизация.

On the basis of a detailed analysis of the scientific-terminological apparatus of the theory of professional-pedagogical self-management, the essence of self-management of a primary school teacher is described, which consists in the effective organization of his professional activity and development through the use of technologies of optimal use of time and purposeful regulation of behavior. The content of the professional self-management of elementary school teachers is represented in its structure by the unity of the main directions and the basic functions of self-management. Based on the comparison of the concepts of self-improvement and self-management, their common and distinctive features are highlighted.

Key words: self-management, self-improvement, pedagogical activity of elementary school teacher, self-organization.

Актуальність: Організаторські здібності є професійно важливими для кожного педагога, який повинен вміти правильно організувати і себе, і інших. Особливого значення навички самоорганізації набувають в діяльності вчителя початкових класів, увагою якого мають бути охоплені як молодші школярі, так і їхні батьки, як різноманітний навчальний матеріал, так і цілісне уміння навчатись. Фактор часу для учителя набуває дуже важливого значення і нерідко стає найбільш вагомим стресором. Педагогу хронічно не вистачає часу не тільки на відпочинок, а й на працю. Техніка ж самоменеджменту забезпечує ефективне використання часу. Знаючи основи самоменеджменту, педагог може правильно організувати свою діяльність, позбуватись стресових станів і знаходити час не лише на роботу, а й на сім'ю і відпочинок, і при цьому досягати успіху в професійній діяльності.

Огляд останніх досліджень. Теоретичні основи самоменеджменту як ефективної технології самоорганізації особистості з метою досягнення успіху в професії й життєдіяльності загалом розробляються багатьма зарубіжними науковцями (В.Андрєєв, Л.Зайверт, М.Вудкок і Д.Френсіс, Б. і Х.Швальбе та ін.) і вітчизняними вченими (К.Андрющенко, О.Бабчинська, Т.Волотовська, В.Колпаков, М.Лукашевич, Л.Федоришина, А.Чкан, О.Штепа та ін.). Професійний самоменеджмент педагога, і зокрема учителя початкових класів, перебував у центрі уваги таких вчених, як Н.Білик і О.Галич, Т.Бабко, В.Мусієнко-Репська, Л.Пермінова, С.Симодейко та ін., які досліджували його переважно з точки зору підготовки майбутніх учителів до ефективного само-

менеджменту в професійній діяльності та поліпшення якості вищої освіти за рахунок ознайомлення студентів з технологією самоменеджменту, проте питання якості і змістовного насичення професійного самоменеджменту практикуючих учителів досі залишалось поза увагою науковців.

Зважаючи на важливість означеної проблеми, **метою** даного дослідження ми обрали визначення сутності і змісту професійного самоменеджменту вчителів початкових класів, висвітлення якої потребує вирішення таких завдань: проаналізувати існуючі визначення поняття «самоменеджмент», узагальнити підходи до описання структури самоменеджменту та дослідити особливості самоменеджменту вчителів початкової ланки освіти, на основі чого скласти власне бачення сутності і змісту самоменеджменту учителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу: Термін «самоменеджмент», введений в науковий обіг на початку 90-х директором німецького Інституту раціонального використання часу Л.Зайвертом, спершу трактувався виключно як сукупність різноманих технологій управління часом. Згодом це поняття розширювало своє значення до оптимального використання часового й інших ресурсів людини задля досягнення нею успіху у діяльності і реалізації особистісно значущих цілей. Вже у визначеннях М.Вудкока і Д.Френсіса простежується орієнтація не лише на використання наявних ресурсів, а й на пошук можливих ресурсів часу, шляхом вивільнення резервів, реструктуризації цілей, подолання обмежень та ін. Як зазначає Н.Шевченко, з одного боку «самоменеджмент – це мистецтво управління часом. З іншого боку самоменеджмент передбачає уміння створювати і використовувати можливості» [9, с.117]

Подальший розвиток теорії самоменеджменту глобалізує усвідомлення цього феномену до ототожнення його з саморозвитком, самовдосконаленням і творчою самореалізацією людини (у визначеннях В.Андрєєва, Н.Буняк, Н.Шевченко). Як зазначає Н.Буняк, узагальнюючи подібні визначення, «самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості передбачає самостійне управління своєю діяльністю шляхом виявлення та ефективного використання власних можливостей, подолання власних обмежень з метою забезпечення особистої ефективності» [3, с.186]

На нашу думку слід розмежовувати суть явища і його наслідки. Так в самоменеджменті його сутність складають явища і процеси самоорганізації, самоуправління (структуровані відповідно до етапів діяльності), наслідком же є не лише досягнення успіху в діяльності (яка організовувалась), а й ті особистісні зміни й здобутки, які виникли в результаті. До таких наслідків в глобальному масштабі можна віднести й особистісне зростання, творчу самореалізацію особистості, ефективне самовдосконалення та ін., у вузькому ж сенсі це може бути і підвищення стресостійкості, і зменшення конфлік-

тності та ін.

Не можна не погодитись, що ефективний самоменеджмент в обов'язковому порядку тісно взаємодіє із особистим самовдосконаленням, в чомусь спираючись на його досягнення, а в чомусь сприяючи продуктивним особистісним зрушенням і творчій самореалізації особистості в професії. Проте ми не можемо погодитись із тотальним уподібненням цих двох дефініцій, яка нині все більше поширюється в науковій думці. На наше глибоке переконання, сутність цих двох явищ яскраво відмінна: якщо *самовдосконалення*, саморозвиток особистості і професіонала спрямовується на досягнення якісних особистісних змін, забезпечуючи її неперервний рух до досконалості, то *самоменеджмент* (як висхідне поняття до менеджменту) відображає самостійну оптимальну організацію людиною свого життя і діяльності, забезпечуючи успіх у досягненні усіх життєвих цілей. Самоменеджмент і самовдосконалення так же відмінні, і в той же час взаємопов'язані, як явища організації і розвитку, як завдання організувати і розвивати. Можна організувати розвиток, можна організувати діяльність (по досягненню певних цілей), але організація – не є розвиток, хоча вона його забезпечує і на нього спирається, і йому сприяє. Так само і самоменеджмент по відношенню до самовдосконалення: він йому сприяє, на нього спирається, його організовує (і в цьому випадку самоменеджмент виступає механізмом самовдосконалення, але ніяк не підміняє його).

Таке розуміння сутності самоменеджменту простежується у визначеннях цього поняття, де самоменеджмент постає як «технологія оптимальної самоорганізації особистості для досягнення значущої для неї мети» [11, с. 226] (О.С. Штепа), «комплексна система управління собою і своєю діяльністю» [7, с.212] (С.Симодейко), «ключова техніка», що полягає в умінні «ставити перед собою професійні цілі та досягати їх, організовувати свою роботу, правильно використовувати час та ефективно співпрацювати з колегами» [1, с.8] (А. і К.Бішоф), «використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці для того, щоб оптимально зі змістом використати свій час» [6, с.183] (Р.Овчарова), «послідовне та цілеспрямоване використання в повсякденній діяльності ефективних методів роботи, спрямованих на раціоналізацію власних дій, оптимізацію процесу досягнення цілей за умов раціонального використання ресурсів» [8, с. 262] (А.С. Чкан, І.В. Ганза).

Педагогічний самоменеджмент розглядається В.Мусієнко-Репською як сукупність дій і прийомів, спрямованих на управління своєю особистістю і власною професійною діяльністю у сфері навчально-виховного процесу [4], Л.Пермінова ж зазначає, що «самоменеджмент у сфері професійної діяльності педагога реально постає як набір управлінських впливів, спрямованих на себе як діяльний суб'єкт з метою приведення своєї особистості у відповідний

стан, необхідний для успішного здійснення педагогічної діяльності» [5, с.146].

Тому, характеризуючи сутність самоменеджменту особистості, що відображається у визначеннях цього поняття, ми розглядаємо самоменеджмент учителя початкових класів як специфічну активність педагога, що базується на технологіях ефективного використання часу та цілеспрямованої регуляції поведінки і дій, спрямована на організацію власної діяльності в різних сферах життєдіяльності і розвитку та визначаємо професійно-педагогічний самоменеджмент як технологію ефективної самоорганізації учителя-вихователя з метою оптимального досягнення особистісно і професійно значущих цілей і задач. Самоменеджмент, в якому особистість виступає одночасно і суб'єктом і об'єктом управління, як підкреслює Н.Буняк, спирається на такі особливості людини як самокерованої системи як «*самоорганізованість* (вміння так організувати себе та свою діяльність, щоб якомога повніше реалізувати свій наявний потенціал), *самодисципліна* (уміння керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність встановленим цілям), *самотивування* (спонукання себе до діяльності, прагнення розкрити свій потенціал), *самоконтроль* (оцінка власних дій, коригування власної поведінки)» [3, с.187]. На думку Л.Пермінової «педагог як суб'єкт професійної діяльності з властивим їй механізмом самоуправління, постійно здійснює певний комплекс зусиль, що упорядковують і приводять у необхідний стан його активність як самодослідника, самопроектувальника, самопрограміста, самоорганізатора і самоконтролера, що й складає сутність педагогічного самоменеджменту» [5, с.146].

Визначаючи зміст самоменеджменту учителя початкових класів як самоорганізації учителем своєї професійної діяльності, що забезпечує ефективність усіх напрямків професійної активності учителя, маємо зазначити, що професійна діяльність учителя початкових класів охоплює чотири основні *напрямки* професійно значущої активності: це навчально-виховна взаємодія з *учнями*, з *батьками*, з *колегами* та з самим *собою* як суб'єктом професійного розвитку. Якщо перші три напрямки (взаємодія з учнями, батьками і колегами) є зовні проявленою і зовні спрямованою, то четвертий напрямок (що стосується власне професійного зростання) по суті є внутрішньо-центрованою активністю по самовдосконаленню. Але в усіх чотирьох напрямках професійної діяльності вчителя його самоменеджмент виступає провідним механізмом, що забезпечує ефективність усіх цих напрямків діяльності за рахунок їх оптимальної самоорганізації з використанням провідних методів і прийомів самоменеджменту.

Таким чином, самоменеджмент (самоуправління, самоорганізація) учителя початкових класів забезпечує ефективну організацію усіх усвідомлених дій педагога, спрямованих як на вдосконалення себе, так і на перетворення навколишньої дійсності, і виступає в ролі процесуально чинника усіх явищ і

процесів цілеспрямованої самоактивності учителя початкових класів. В разі *організації професійної діяльності* і життєдіяльності педагога самоменеджмент виступає механізмом самореалізації вчителя та невід'ємним компонентом його професійної діяльності, розглядаючись в діалектичній єдності менеджмент-самоменеджмент педагога. В разі свідомої самостійної *організації процесів самовдосконалення* учителя-вихователя його самоменеджмент виступає важливим механізмом самовдосконалення, що забезпечує успішну організацію усіх напрямків і етапів роботи вчителя над собою.

Відповідно в структурі самоменеджменту вчителя початкових класів можна виділити такі його чотири основні **напрямки** як самоорганізація навчально-виховної діяльності (у взаємодії з учнями), самоорганізація консультативно-педагогічної діяльності (у взаємодії з батьками учнів-вихованців), самоорганізація методичної роботи (у взаємодії з колегами) та самоорганізація діяльності по самовдосконаленню (у взаємодії з собою як суб'єктом професійного розвитку).

З позиції даної класифікації стає цілком зрозумілим, що у визначенні самоменеджменту вчителів початкових класів «універсальним інструментом професійної творчості педагога» [7, с.212] С.Симодейко акцентує на першому напрямку самоменеджменту, а у випадку визначення його «механізмом самовдосконалення педагога» [10, с.63] Т.Шестакова робить акцент на четвертому напрямку. Очевидно, що другий і третій напрямки самоменеджменту, будучи ще мало дослідженими, не набули достатнього висвітлення в працях науковців і потребують подальшого більш детального вивчення.

Разом з тим, розумно використовуючи свій капітал часу, вчитель початкових класів, як зазначає Р.В.Овчарова, повинен знаходити час на «роботу (це приносить успіх), роздуми (сила), ігри (молодість), читання (знання), дружбу (щастя), мрії (шлях у невідоме), веселощі (радість душі)» [6, с.184].

В науковій літературі також виділяються такі напрямки самоменеджменту: як *тайм-менеджмент* (організація часу), що базується на вмінні людини оптимально розподіляти час на пріоритетні справи (автори – Д.Адаір, Л. Зайверт та ін.); *стрес-менеджмент* (самоорганізування у стресових ситуаціях), що базується на вмінні попереджати або долати стресові ситуації завдяки власній психологічній компетентності (М.Фрезе); *тім-менеджмент* (командний менеджмент), що базується на вмінні самостійно обирати “роль” у групі та ефективно її виконувати (Г.Паркер); *імпресіон-менеджмент* (менеджмент складати враження), що базується на умінні складати про себе гарне враження у оточуючих (Е.Джоунс); *ресурс-менеджмент* (самоорганізування на реалізацію особистих цінностей), що базується на умінні виявляти компетентність у саморозвитку (за О.Штепою) [11, с.225]. В діяльності вчителя початкових класів ці напрямки самоменеджменту також певною мірою відображаються,

проте не вважаються основними, системотворчими.

На основі аналізу спеціальної літератури С.І.Симодейко виділяє такі основні складові структури самоменеджменту вчителя початкових класів, як «*самопізнання* (пізнання самого себе, свого місця і своєї ролі в цій дійсності); *самоорганізація* (організація свого життя і діяльності); самовиховання (формування пріоритетних якостей); *саморегуляція* (підтримка внутрішньої рівноваги); *самоконтроль* (оцінка і коректування своєї діяльності); *вибір цілей* життя і професійної діяльності; планування особистого часу; *пошук інформації*; раціональність мислення; *спілкування*; робота в групі; креативність мислення; *самоосвіта* (підвищення якості життя); *технологія здоров'я* (збереження і зміцнення здоров'я як першооснови високої працездатності і повноцінного життя); робота над *подоланням конфліктності*.» [7, с.211]. На нашу думку, представлена структура є дуже детальною; більш практичним було б формування структури самоменеджменту вчителя початкових класів на основі виділених у літературі основних функцій що складають коло правил самоменеджменту, якими на думку більшості вчених є: 1) визначення цілей; 2) планування; 3) прийняття рішень; 4) реалізація і організація; 5) контроль і корекція; 6) інформація і комунікація. При чому навколо шостої функції обертаються усі інші, оскільки вона усіх їх збагачує, уточнює, поповнює, удосконалює.

Оволодіння технологією самоменеджменту суттєво поліпшує професійну діяльність учителя початкових класів. Як зазначає Н.Буняк, «ефективна самоорганізація дає змогу виконувати завдання з меншими витратами, уникати стресових ситуацій, підвищувати власну кваліфікацію, отримувати задоволення від роботи тощо» [3, с.186]. Вагомими стають для учителя, як підкреслюють Н.Білик і О.Галич, такі переваги оволодіння мистецтвом самоменеджменту як «виконання роботи з меншими витратами часу, краща організація праці; менше поспіху і стресів; більше задоволення від роботи; активна мотивація праці, зростання кваліфікації; зниження завантаженості роботою; скорочення помилок при виконанні своїх функцій; досягнення професійних і життєвих цілей найкоротшим шляхом» [2, с.11].

Висновки. Узагальнюючи всі наведені твердження й міркування щодо самоменеджменту учителів початкових класів ми можемо зробити висновок про *сутність* даного феномена, відображену у визначеннях даного поняття, та про *зміст*, представлений в структурі самоменеджменту в єдності його провідних напрямків та функцій.

Уцілому, сутність самоменеджменту учителя початкових класів, на нашу думку, полягає в ефективній організації його професійної діяльності і розвитку завдяки використанню технологій оптимального використання часу та цілеспрямованої регуляції поведінки і дій. Зміст професійного самоменеджменту учителів початкових класів представлений в його структурі єдністю

провідних *напрямоків* (якими ми вважаємо самоорганізацію навчально-виховної діяльності – у взаємодії з учнями, самоорганізацію консультативно-педагогічної діяльності – у взаємодії з батьками учнів-вихованців, самоорганізацію методичної роботи – у взаємодії з колегами, та самоорганізацію діяльності по самовдосконаленню – у взаємодії з собою як суб'єктом професійного розвитку) та основних *функцій* самоменеджменту (якими є визначення цілей, планування, прийняття рішень, реалізація і організація, контроль і корекція, інформація і комунікація).

Подальшого дослідження потребує вивчення специфіки реалізації виділених нами провідних напрямків і основних функцій самоменеджменту учителя початкових класів, а також розробка системи критеріїв і показників оволодіння технологією самоменеджменту в педагогічній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бишоф А., Бишоф К. Самоменеджмент /Аниа Бишоф, Клаус Бишоф. – М.: Омега-М, 2006. – 127 с.
2. Білик Н.І., Галич О.Г. Роль самоменеджменту в особистісному розвитку вчителя / Н.І. Білик, О.Г.Галич // Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фаховий журнал - № 7 (176), 2017. – С.9-12.
3. Буняк Н.М. Самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості /Н. М. Буняк // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – Випуск 18. 2017. – С.185-188.
4. Мусиенко-Репская В.И. Подготовка студентов к педагогическому самоменеджменту в профессиональной деятельности: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. / В. И. Мусиенко-Репская. – О., 2000. – 232 с.
5. Пермінова Л. А. Формування основ самоменеджменту майбутніх вчителів початкових класів / Л. А. Пермінова // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 26. – С. 145–147.
6. Самоменеджмент учителя или как лучше организовать свою работу / Р.В Овчарова //Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: Сфера, 1999. – С.183-197.
7. Симодейко С. І. Самоменеджмент майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема / С.І.Симодейко // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. – випуск №6, 2011. – С.209-212.
8. Чкан А.С. Самоменеджмент як головний інструмент системи мотиваційного менеджменту на підприємстві / А.С. Чкан, І.В. Ганза // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету

- (Економічні науки). – 2014. – № 1. – С. 261-266.
9. Шевченко Н.В. Самоменеджмент как технология профессионального саморазвития выпускника вуза / Н. В. Шевченко // Соціологія. Грані. – 2012. – №4 (84). – С.115-118.
 10. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення. Дис.... канд.пед.наук: 13.00.04 /Т.В.Шестакова. – Київ, 2006. – 244 с.
 11. Штепа О.С. Самоменеджмент: процесуальна та диспозиційна характеристика / О.С. Штепа // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – № 4. – С. 224-235.

Transliteration of References:

1. Bishof A., Bishof K. Samomenedzhment [Self-management]. M, 2006. 127 p.
2. Bilyk N.I., Halych O.H. Rol' samomenedzhmentu v osobystisnomu rozvytku vchytelya [The role of self-management in the personal development of the teacher] Imidzh suchasnoho pedahoha: elektron. nauk. fakhovyy zhurnal. Vol. 7 (176), 2017.pp.9-12
3. Bunyak N.M. Samomenedzhment yak mystetstvo samorozvytku osobystosti [Self-management as an art of self-development] Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. Mykolayivs'kyi natsional'nyy universytet imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Vypusk 18. 2017. pp.185-188.
4. Musiyenko-Repskaya V.I. Podgotovka studentov k pedagogicheskomu samomenedzhmentu v professional'noy deyatel'nosti [Preparing students for pedagogical self-management in professional activity]: Dis... kand. ped. nauk: 13.00.04, O., 2000. 232 p.
5. Perminova L. A. Formuvannya osnov samomenedzhmentu maybutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Formation of the basics of self-management of future primary school teachers] Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu : Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota / hol. red. I.V. Kozubovs'ka. Uzhhorod: Hoverla, 2013. Vyp. 26. pp. 145–147.
6. Samomenedzhment uchytelya ili kak luchshe organizovat' svoyu rabotu [Self-management of a teacher or how best to organize their work] Ovcharova R.V. Prakticheskaya psikhologiya v nachal'noy shkole [Practical psychology in elementary school]. M, 1999. pp.183-197.
7. Symodeyko S. I. Samomenedzhment maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv yak pedahohichna problema [Self-management of future primary school teachers as a pedagogical problem] Nauka i osvita: Naukovo-praktychnyy zhurnal Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K.D.Ushyns'koho. Vol. 6, 2011. pp.209-212.
8. Chkan A.S. Samomenedzhment yak holovnyy instrument systemy motyvatsiynoho menedzhmentu na pidpryyemstvi [Self-management as the

main tool of the motivational management system in the enterprise] Zbirnyk naukovykh prats' Tavriys'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (Ekonomichni nauky). 2014. Vol. 1. pp. 261-266.

9. Shevchenko N.V. Samomenedzhment kak tekhnologiya professional'nogo samorazvitiya vypusknika vuza [Self-management as a technology of professional self-development of a university graduate] Sotsiologiya. Grani. – 2012, Vol.4 (84). pp.115-118.
10. Shestakova T.V. Formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv do profesiynoho samovdoskonalennya. [Formation of future teachers' readiness for professional self-improvement.]. Dis. kand.ped.nauk: 13.00.04, K., 2006. 244 p.
11. Shtepa O.S. Samomenedzhment: protsesual'na ta dispozitsiyna kharakteristika [Self-management: the process dispositional characteristic] Sotsiougumanitarni problemi lyudini, 2010, Vol. 4, pp. 224-235.

SHESTAKOVA T.V.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Ukrainian Humanities Institute, Bucha, Ukraine
E-mail: evitadom@i.ua

**THE ESSENCE AND CONTENT OF PROFESSIONAL SELF-MANAGEMENT OF
PRIMARY CLASS TEACHERS**